

Prethodno priopćenje

UDK 330.101(497.5)

330.14.01

Primljeno: 7. siječnja 2011.

Prilog reafirmaciji političke ekonomije

Razmišljanja uz knjigu Daga Strpića

Karl Marx i politička ekonomija Moderne

ĐURO MEDIĆ*

Sažetak

U ovom članku autor prezentira sadržaj i glavne ideje Strpićeve knjige *Karl Marx i politička ekonomija Moderne*. Tu knjigu, njezine ideje i značaj autor analizira u kontekstu procjena stanja i kretanja političke i ekonomske misli u Hrvatskoj u vrijeme tzv. tranzicije, odnosno procesa restauracije ortačkog kapitalizma. On kritizira neoliberalnu školu i njezin *Economics* koji je potisnuo i zamijenio političku ekonomiju u nastavi na mnogim fakultetima društvenih znanosti u nas. Autor procjenjuje da je Strpićeva knjiga značajan doprinos reafirmaciji političke ekonomije na njezinoj teorijskoj, odnosno znanstvenoj razini. Prigovara D. Strpiću što u svoje analize nije uključio i rezultate znanstvenih istraživanja domaćih ekonomista čiji su pogledi, po njegovu sudu, komplementarni Strpićevim pogledima. Sadašnja kriza neoliberalne škole i njezina *Economics* te ekonomska kriza u Hrvatskoj mogu biti povod za reafirmaciju političke ekonomije, odnosno za vraćanje od *Economics* k političkoj ekonomiji u znanosti i obrazovanju politologa, pravnika i ekonomista. Autor se u tom smislu zalaže za reafirmaciju političke ekonomije i kao znanosti i kao vještine upravljanja nacionalnom ekonomijom.

Ključne riječi: politička ekonomija, političko-ekonomski ciklusi, ekonomska kriza, Hrvatska, *Economics*, neoliberalizam, ideokracija, tranzicija, restauracija, ortački kapitalizam, Dag Strpić, Karl Marx

1. Uvodne bilješke

1.1. Nova knjiga Daga Strpića pod naslovom *Karl Marx i politička ekonomija Moderne* (2010) sadrži političko-ekonomske i političke rasprave i članke koje je pisao u razdoblju od 1984. do 2009. godine. Oni su, do sada, bili “razasuti” po mnogim

* Đuro Medić redoviti je profesor Ekonomskog fakulteta u Zagrebu na predmetima Osnove ekonomije, Povijest ekonomske misli, Škole ekonomskog mišljenja i Politička ekonomija posttranzicijskih zemalja.

časopisima i knjigama. U ovoj knjizi autor ih je sabrao, presložio i dopunio. Predmet su njegovih istraživanja ekonomska i politička zbivanja i promjene društvenih sustava (odnosno razne vrste kapitalizama i socijalizama – kako Strpić kaže), s jedne strane, te kretanja političkih i ekonomskih ideja u razdoblju Moderne, sve do naših dana, s druge strane.

Knjiga sadrži rasprave i članke u kojima autor razmatra, povezuje, uspoređuje i procjenjuje velike ekonomske i političke promjene, s jedne strane, te ekonomske i političke ideje, koncepcije i teorije nekih velikih filozofa i teoretičara koji su objašnjavali politička i ekonomska zbivanja, s druge strane.¹ Strpić razmatra i uspoređuje ideje mislilaca čija djela čine temelje politologije i političke ekonomije kao znanstvene discipline. Riječ je o misliocima kao što su Thomas Hobbes, William Petty, John Locke, Bernard Mandeville, David Hume, Adam Smith, David Ricardo, Jean B. Say, John Stuart Mill, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Karl Marx, Milton Friedman i drugi. Svako današnje ozbiljno istraživanje suvremenog društva, njegove politike i države mora, prema Strpiću, početi od ideja, teorija i politika spomenutih velikih mislilaca, posebno onih koji su u jednu cjelinu integrirali filozofske, sociološke, političke i ekonomske ideje i koncepcije. Istovremeno s ponavljanjem mnogih ekonomskih i političkih procesa i zbivanja (kao što su ekonomske krize, konstrukcije ili destrukcije javnih politika itd.) obnavlja se i interes za ove ili one ideje velikih mislilaca koje se često izdvajaju iz cjeline njihova opusa.

1.2. Čini se da je to važan razlog zbog kojeg Strpić koristi (rijetko korištenu) sintagmu “klasične moderne političke znanosti”. To je razlog njegova stalnog vraćanja klasičnim misliocima i njihovoj ekonomskoj i političkoj misli, odnosno njihovim političkim ekonomijama. To je razlog Strpićeva oslanjanja na njihove ideje u objašnjavanju sadašnjih ekonomskih i političkih zbivanja. Od svih spomenutih klasičnih teoretičara Strpić najveću pozornost poklanja Karlu Marxu, njegovoj kritici klasične političke ekonomije te kasnijem utjecaju i aktualnosti Marxovih ideja u XX. i XXI. stoljeću.

1.3. U ovoj knjizi Strpić koristi i komparira rezultate istraživanja mnogih suvremenih teoretičara kao što su Harry Braverman, Ronald Meek, Fernand Braudel, Ernest Mandel, Jacques Bidet, George Akerlof, Michel Aglietta, Noam Chomsky, William Nordhaus, Paul Krugman, Nouriel Roubini i drugi. U analizi stanja i kretanja domaće politologije Strpić u ovoj knjizi spominje mnogo domaćih politologa i znanstvene discipline koje oni razvijaju (str. 145-155), a zatim i nekoliko domaćih filozofa (najčešće Vanju Sutlića i Antu Pažanina koji su bili njegovi profesori). Zanimljivo je da Strpić (koji ima veoma široko obrazovanje i razvijenu povijesnu

¹ O kretanju, odnosno promjenama političkih i ekonomskih ideja koje su objašnjavale promjene u politici i ekonomiji Strpić je detaljnije pisao u knjizi pod naslovom: *Promjena. Politička i političko-ekonomska promjena od Hobbesa do Hayeka: Uvodne studije* (1988).

svijest), u ovoj širokoj temi, spominje tek mali broj radova domaćih politekonomista. Iz te grupe znanstvenika najviše koristi radove akademikā Adolfa Dragičevića i Zvonimira Baletića. Radove mlađih hrvatskih politekonomista (V. Franičević, D. Sundać, Z. Reić i drugi), koji rade na ekonomskim fakultetima i kojima su bliski njegovi pogledi, posebno u kritici neoliberalne teorije i politike, on ovdje ne spominje i ne koristi.

1.4. U vrijeme ekonomskih i političkih kriza obično se obnavlja interes za ovog ili onog teoretičara iz prošlosti koji je analizirao konfliktne i/ili krizne političko-ekonomske i političke probleme i nudio rješenja za njih. Na taj način pojedine klasične teorije postaju opet suvremene, ali izdvojene iz cjeline pogleda na proizvodnju i reprodukciju suvremenih političkih zajednica. Uske specijalizacije i parcijalizacije znanja, bez učenja na klasičnoj baštini političke misli, bez integracija parcijalnih pristupa i znanja u nove paradigme, bez tematizacije velikih i modernih problema dovode, prema Strpiću, sadašnju političku znanost u krizu. Njezina se kriza očituje u tome što je pobjegla od tematiziranja velikih suvremenih problema na globalnoj razini. Kriza se posebice očituje u tome što nije uočila niti objasnila moderni, ekspanzivni i novi oblik totalitarizma, koji Strpić naziva – “totalitarizam megakorporacija, napose finansijskih”. Megakorporacije se pojavljuju kao oblici i nositelji krupnih kapitala na globalnoj, svjetskoj razini. U razumijevanju njihovih odnosa korisna nam je, prema Strpiću, klasična baština, a posebno Marxova kritika političke ekonomije. Posebno su zanimljivi i ponovo aktualni oni njezini dijelovi u kojima Marx izlaže analizu kapitala općenito, konkurencije mnoštva kapitala, ekonomske krize i promjene načina proizvodnje. Strpić s pravom ističe (str. 30) da političke revolucije (a ja bih dodao: i kontrarevolucije, odnosno restauracije nekog političkog i/ili ekonomskog sistema) treba razlikovati od velikih promjena ili revolucija u načinu proizvodnje. Isto tako, trebamo razlikovati kratkoročne ciklične oscilacije privrede, s jedne strane, i dugoročnu političko-ekonomsku krizu kapitalističkog načina proizvodnje, koja se danas očituje u razdvajanju realnog i finansijskog sektora privrede, s druge strane.

2. Prikaz sadržaja knjige

2.1. Knjiga *Karl Marx i politička ekonomija Moderne* sastoji se od uvoda i tri dijela.

Našim čitateljima (ekonomistima i politolozima) koji prate i poznaju stanje ekonomije i politologije treći dio knjige bit će najzanimljiviji. Ne samo zbog toga što autor tu razmatra teme i procese koji još traju već i zbog nekih teza i pogleda na ekonomske i političke krize. Bit će zanimljiv i zbog mjerodavnih ocjena sadašnjeg stanja političkih znanosti.

Kada je riječ o naslovu knjige, treba ipak zažaliti što autor, u uvodnom dijelu, nije naznačio što označava pojmom Moderna. Iz pojedinih poglavlja knjige vidljivi-

vo je da Strpić termin Moderna ne koristi u smislu oznake književnog pravca niti u smislu oznake jedne škole političko-ekonomskog mišljenja. Pretpostavljam da knjigu neće čitati samo znanstvenici, nego i studenti. Zbog njih i onih čitatelja koji nisu ekonomisti i politolozi ovdje treba, bar ukratko i sažeto, naznačiti sadržaj i značenje termina Moderna. Čini se da Strpić tim terminom označava veliko povijesno razdoblje koje počinje u Novom dobu, tj. u XVI. stoljeću kada u Europi, kao opozicija feudalizmu i skolastici, počinje prosvjetiteljstvo i razvoj građanskog, odnosno kapitalističkog društva. To razdoblje traje do naših dana. U njemu se pojavljuje mnoštvo utjecajnih teoretičara i škola političko-ekonomskog mišljenja. One proizvode i nude različite vrste političkih ekonomija i razne vrste političko-ekonomskih sistema, odnosno razne vrste kapitalizama i socijalizama.

2.2. U uvodu autor objašnjava aktualnost i razloge povratka istraživanju klasičnih političkih znanosti. Strpić s pravom ističe da su one i danas aktualne i moderne, pa ih označava sintagmom “klasične moderne političke znanosti”.

2.3. Prvi dio knjige, pod naslovom “Klasični teorijski temelji Moderne”, sadrži dva poglavlja: 1. Marx koji nedostaje i 2. Iznova i Smith i Marx.

Poglavlje “Marx koji nedostaje” autor je napisao kao pogovor knjizi Jacquesa Bideta (2008). Ovdje Strpić, slijedeći Bideta, ističe zanimljivu (i obranjivu) tezu: humanističkim i društvenim znanostima, koje su od K. Marxa preuzele mnoge ideje i koncepcije, nedostaje Marxova kritika (klasične) politike ekonomije. Ona je zapostavljena i potisnuta na margine interesa politologa i ekonomista. Interes za taj dio Marxove misli obnavlja se povremeno, obično u vrijeme ekonomskih i političkih kriza.

Poglavlje “Iznova i Smith i Marx” prvi je put objavljeno kao članak u (starom i dobrom) časopisu *Kulturni radnik* br. 2/1982. Taj tekst je nastao povodom objavljivanja knjige Ronalda Meeka *Smith, Marx and After* (1981). U njemu Strpić izlaže Meekov marksizam, Smithovo utemeljenje Škotske historijske škole i problem transformacije vrijednosti u cijenu proizvodnje.

2.4. Drugi dio knjige, pod naslovom “Vlasništvo, roba i ‘kapital općenito’”, ima tri poglavlja.

Tekst prvog poglavlja, pod naslovom “Tržišna ili robna formacija/proizvodnja društva?”, prvi je put objavljen u časopisu *Naše teme* br. 3/1989. Autor u njemu interpretira Marxovu kritiku političke ekonomije, pri čemu je njegovu kritiku tretirao kao istraživački projekt. Strpić dokazuje da Marxova sintagma “ekonomska formacija društva” označava robnu formaciju, odnosno robnu proizvodnju društva kao građanske ekonomske i političke zajednice.

Osnovni tekst drugog dijela, “Udruženi rad, privatno i društveno vlasništvo”, prvi je put objavljen u časopisu *Naše teme* br. 7-8/1988, tj. u vremenu kada je pitanje odnosa privatnog i društvenog vlasništva bilo aktualno. Tu Strpić, oslanjajući se

na Marxa, pojmove “udruženi rad” i “društveno vlasništvo” razumijeva i objašnjava znatno drugačije (i bolje) od tada dominantne (oficijelne) marksističke ili liberalne teorije vlasništva, što je u dosadašnjoj historiji ekonomske i političke misli prošlo gotovo nezapaženo. Strpić ističe da je društveno vlasništvo bilo poznato u klasičnim teorijama vlasništva. On smatra da tadašnja dominantna koncepcija društvenog vlasništva nije bila, kako su je liberalni kritičari nazivali, ne-vlasnička koncepcija, jer su u njoj (što je dokazivao i Branko Horvat²) postojali i bili poznati subjekti vlasništva. Zbiljsko društveno vlasništvo je, prema Strpiću, povijesni proces podruživanja proizvodnje i upravljanja proizvodnjom, koji ne treba ni poistovjećivati ni “zamjenjivati s nekom specifičnom legislativom *prava* društvenog vlasništva”. Isto tako, prema Strpiću, pojam “udruživanje rada” i “udruženi rad” ne treba vezivati “samo uz doktrinu samoupravnog udruživanja rada, odnosno uz normativni sustav koji je na njoj utemeljen – i kakav se do sada razvijao u nas” (str. 73).

Treće poglavlje, “Proleterska politička ekonomija Harrya Bravermana”, prvi je put objavljeno 1984. Napisano je povodom pojave knjige Harrya Bravermana (1983). Ovo je poglavlje zanimljivo historičarima ekonomske i političke misli, koji političku ekonomiju i njezinu povijest klasificiraju prema raznim kriterijima, između ostalog i prema kriteriju klasne uvjetovanosti i angažiranosti. Nasuprot klasifikaciji političke ekonomije (po spomenutom kriteriju) na buržoasku i radničku (ili proletersku), koja je bila veoma raširena u vrijeme socijalističkog sistema, Strpić dokazuje da pridjevi “građanska” i “buržoaska” nisu istoznačni, već da treba razlikovati građansku, buržoasku i proletersku političku ekonomiju.

2.5. Treći dio knjige ima naslov “Sloboda, moć i identitet – u socijetalnim ciklusima”.

Premda Strpić ne precizira sadržaj i značenje termina “socijetalni”, moguće je razaznati kako njime označava skup ekonomskih, političkih, državnih i ostalih društvenih aktivnosti, odnosa i procesa koji djeluju kao jedna cjelina na predmet istraživanja, odnosno (u ovom slučaju) na cikličko kretanje privrede u kraćim ili dužim razdobljima.

I ovaj dio knjige sastoji se od tri poglavlja.

Veći dio prvog poglavlja pod naslovom “Globalizirajući totalitarizam i političko ekonomski ciklusi” kombinacija je ranije objavljenih tekstova što ih je Strpić objavljivao od 1994. do 1998. Manji se dio poglavlja sastoji od novih istraživanja i novog teksta o istim temama. Autor ovdje najprije piše o fašizmu i staljinizmu kao oblicima totalitarizma te o pojavama njihove obnove u modernim političkim procesima i događajima. Poslije toga osvrće se na Huntingtonovu koncepciju o srazu civilizacija i na tezu F. Fukuyame o “kraju povijesti”. Strpić je, s pravom, kritičan

² Vidi knjige Branka Horvata (1989, 2001, 2002, 2007).

kako prema Huntingtonovim tezama tako i prema tezama F. Fukuyame. Sadašnji ljudski rod, odnosno njegova civilizacija na planetu Zemlji može, prema Strpiću, opstati i razvijati se samo ako osiguramo miroljubivo međusobno prožimanje njezinih kultura uz pažljivo čuvanje i njegovanje svih njezinih identiteta: religijskih, nacionalnih, obiteljskih, regionalnih, osobnih, političkih, ekonomskih, socijalnih, tehničkih itd. (str. 142).

Drugo poglavlje, "Razvojna politologija i politike razvoja", nastalo je na temelju teksta koji je izvorno bio objavljen u časopisu *Analiza Hrvatskog politološkog društva* (2008). U njemu Strpić izlaže i brani zanimljivu, vrlo plodnu, ali kod nas zapostavljenu tezu. Možemo je ovako formulirati:

Većina (ili – kako Strpić kaže – pretežni dio) uzroka ekonomskih ciklusa uopće (a posebno sadašnje ekonomske stagnacije) ne nalazi se u sferi ekonomije, već u politici, posebno u formiranju i upotrebi političke volje, političke moći i javnih politika. Temeljni uzroci ekonomskih ciklusa i ekonomske krize, kao dijela cikličkih kretanja ekonomije, po svojoj suštini, prema Strpiću, jesu političke prirode. Temeljni uzroci ciklusa i kriza, s pravom naglašava Strpić, nastaju u sferi politike (a ja bih dodao: politike kao vještine izbora vrednota, ciljeva, metoda itd.; zatim kao vještine kreiranja političkog i privrednog sustava i javnih politika itd.). Oni se iz politike šire i prenose u ekonomiju.

Tezu o političkim uzrocima ekonomskih ciklusa i ekonomskih kriza, koju zastupa Strpić i drugi autori, trebamo proširiti i sagledati u širem kontekstu, tj. u kontekstu *stanja duha* nekog naroda i/ili njegovih elita, kvazielita i vođa.

Ako politiku promatramo kao vještinu upravljanja političkom/državnom zajednicom, tada možemo reći da smjer političkog djelovanja, vrednote, ciljevi i metode neke i nečije politike jesu bitno determinirani ne samo ekonomskim i političkim interesima već, pored toga i prije toga, stanjem duha nekog naroda, posebno njegovih poduzetnika i čelnika u sferi ekonomije, politike, znanosti i religije. Ako slijedimo multidisciplinarni i transdisciplinarni pristup politici i ekonomiji, tada možemo i trebamo govoriti ne samo o političkim nego i o širim, tj. duhovnim uzrocima ekonomskih ciklusa i ekonomskih kriza (što neoliberalna ekonomika i tranzitologija izbjegavaju). Nakon šireg sagledavanja uzroka, teorijska i političko-pragmatična rješenja ciklusa i kriza trebamo tražiti ne pomoću proturječnih kombinacija ideja, teorija i politika, već pomoću integriranih komplementarnih i održivih znanja i vještina iz duhovnih znanosti.³ Politička ekonomija sama po sebi, sa svojim kategorijalnim aparatom, ne može objasniti moderne političko-ekonomske cikluse i krize

³ Termin "duhovne znanosti" ovdje, slijedeći Antu Pažanina, koristim kao zajedničko ime za ono što se, u sadašnjoj klasifikaciji znanosti, označava društvenim i humanističkim znanostima. Vidi detaljnije: Pažanin, 1995: 189-192.

jer su oni puno složeniji od njezinih znanja, posebno onih koja dolaze iz neoklasične (neoliberalne) škole. Tako, na primjer, pohlepa ili višak želje za viškom moći, koji se spominju kao uzroci krize na američkom financijskom tržištu 2008. godine nisu ekonomske i političke, već prije svega psihološke i antropološke, odnosno duhovne kategorije.⁴ Rijetki su ekonomisti i sociolozi koji duhovnost, odnosno kreiranje i mijenjanje duhovnih stanja tretiraju i razmatraju kao faktore ekonomskog razvoja ili uzroke ekonomskih kriza. Najpoznatiji među njima su Max Weber i John Maynard Keynes.

Vratimo se Strpićevim pogledima. Kako se politička ekonomija i ostale političke znanosti odnose prema političko-ekonomskim ciklusima i ekonomskim krizama? Tako što su, počevši od posljednje trećine XIX. do sredine XX. stoljeća, fokus istraživanja prebacile s države na društvo. Međutim, to restrukturiranje državnih/političkih znanosti u društvene nije, prema Strpiću, proizvelo novu i cjelovitu paradigmu (str. 149) koja ima veću spoznajnu valjanost i veću upotrebnu vrijednost. Na razini politike kao vještine upravljanja javnim poslovima u političkim zajednicama nije se pojavila veća harmonizacija javnih politika. Ekonomske krize nisu nestale, već se ponavljaju s manjim ili većim intenzitetom u dugim ciklusima. Zbog toga je, ispravno ističe Strpić, politička znanost danas u krizi, unatoč mnogim parcijalnim doprinosima koji nisu integrirani niti objedinjeni u višu teorijsku sintezu.

Tom Strpićevu zapažanju mogu dodati da politička i ekonomska znanost ne mogu ni doći do više razvojne faze, do širih idejnih i znanstvenih sinteza sve dok su razdvojene, dok se kreću u uskim disciplinarnim okvirima, dok se ne povežu i integriraju s ostalim duhovnim znanostima.

Glavne ideje i teze trećeg poglavlja, "Moderna normala u matrix-kapitalizmu", izložene su u Strpićevu prilogu na međunarodnom znanstvenom skupu *Izazovi Moderne* koji je 22. svibnja 2009. na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu organizirao Centar za političku analizu i politike razvoja. U njemu autor razvija ranije izloženu tezu o političkim uzrocima ekonomskih ciklusa, zbog čega ih često naziva političko-ekonomskim ciklusima. Nositelji političke moći, odnosno politike kao vještine vođenja države i društva, često se izdvajaju u posebnu interesnu skupinu, gdje maksimiraju osobne ili grupne, a ne opće, društvene interese. Na drugoj strani, u ekonomiji, baš pod utjecajem otuđene političke moći, financijski sektor (posebno banke i osiguravajuća društva te špekulacijski kapital) razdvaja se od realnog sektora, tj. od proizvodnje i zaposlenosti.⁵ Zbog toga se, kako s pravom naglašava Strpić, ciklusi ne mogu otkloniti niti se ekonomska kriza može riješiti bez razdvaja-

⁴ O psihološkim uzrocima ekonomske krize vidi detaljnije u radovima Stanislava Grofa.

⁵ Koristeći Aristotelovo razlikovanje hrematistike i ekonomije, možemo reći da kriza nastaje zbog razdvajanja hrematistike, tj. vještine bogaćenja u obliku novca, od ekonomije, tj. od realnog sektora i povećavanja bogatstva u obliku veće proizvodnje, razmjene i potrošnje roba.

nja običnog investicijskog kapitala, s jedne strane, i bankarskog, osiguravateljskog, odnosno špekulacijskog kapitala, s druge strane.⁶

Toj tezi, koju smatram ispravnom, treba dodati i sljedeće: u kontekstu dugih ciklusa, koji traju decenijima ili stoljećima, proces tranzicije i politiku privatizacije, koji su organizirani prema doktrinama neoliberalne škole, možemo promatrati (i objašnjavati) bitno drugačije od objašnjenja koja nudi neoliberalna tranzitologija. *Proces tranzicije možemo promatrati kao proces restauracije kapitalizma* (kako je to objašnjavao Branko Horvat, 1999), odnosno kao *drugu stranu u jedinstvu suprotnih snaga u dugim povijesnim ciklusima*.

Prva političko-ekonomska tendencija, odnosno jedan dio dugog ciklusa uravnoteživanja ekonomskih i političkih snaga u XX. stoljeću, izražena je u procesima podružljivanja proizvodnje i pokušajima formiranja ranog socijalističkog društva na temelju državnog ili društvenog vlasništva u relativno nerazvijenim zemljama na Istoku. Druga tendencija kretanja privrednih i političkih sistema i čitavog društva pojavila se na Zapadu u obliku mješovite privrede i kejnzijanske države blagostanja, s namjerom podržavanja evolutivnog razvoja i stabilizacije prosvijećenog državnog kapitalizma. To su socijalni liberali, posebno poslije radova J. M. Keynesa u 30-im i 40-im godinama, označavali sintagmom “treći put”, tj. srednji put između individualističkog i konzervativnog kapitalizma, s jedne, te ranog socijalizma, s druge strane. Treća tendencija pojavila se u 80-im i 90-im godinama XX. stoljeća u obliku neoliberalne i konzervativne kontrarevolucije. Ona je skup političkih i ekonomskih snaga, odnosno – na razini ideja – onih stanja i snaga duha koje istovremeno djeluju kao protuteža i oporba kako prvoj tako i drugoj povijesnoj tendenciji kretanja političkih zajednica i političke misli. Konzervativna neoliberalna kontrarevolucija protivi se kako marksizmu na Istoku tako i kejnzijizmu i starom institucionalizmu (od Veblena do J. K. Galbraitha) na Zapadu.

3. Prijedlozi i preporuke

U analizi političko-ekonomskih ciklusa i sadašnje ekonomske krize Strpić u ovoj knjizi ne koristi (a bilo bi, i za hrvatsku politologiju, dobro da je to učinio) radove Vladimira Stipetića (2001, 2005: 1-65),⁷ Branka Horvata,⁸ Gordana Družića (2001, 2004, 2007), Slavka Kulića (1985, 1992, 1996, 2004), Dragomira Vojnića (1993, 1999, 2005), Vladimira Veselice (1999, 2005), Vojmira Franičevića (2007) i drugih

⁶ Slične ideje nalazimo i kod J. M. Keynesa (1883-1946), koji je predlagao osnivanje Nacionalnog ureda za investicije, između ostalog i s namjerom da razdvoji investicijski kapital od špekulacijskog bankarskog kapitala. Vidi detaljnije u: Medić, 2010: 118-119.

⁷ O Stipetićevevim doprinosima povijesti hrvatske ekonomske misli vidi detaljnije u: Medić, 2007: 265-284.

⁸ Vidi ranije navedene radove Branka Horvata (1928-2003).

domaćih ekonomista. On najviše razmatra stanje i promjene u kretanju teorijske polit ekonomske misli o pojedinim krupnim teorijskim i političko-ekonomskim pitanjima. Ne bavi se analizom konkretnih ekonomskih i političkih problema (kao što su nezaposlenost, inflacija, državni dug itd.) niti konstrukcijom privrednog sistema, funkcioniranjem njegovih institucija ili kreiranjem javnih politika koje su usmjerene na realizaciju proklamiranih političkih vrednota i ciljeva.

Ako su izlaz iz uskih (parcijalnih) disciplina te interdisciplinarna i multidisciplinarna sinteza pristupa i znanja poželjni (čemu je i Strpić sklon), tada su radovi spomenutih i drugih autora relevantni za formiranje širih teorijskih i multidisciplinarnih sinteza parcijalnih pristupa i znanja. Oni sadrže ono čega kod Strpića nema – teorijsko objašnjenje nekih pitanja i problema kojima se Strpić u ovoj knjizi ne bavi, a koji su aktualni i relevantni. Osim toga sadrže i detaljniju analizu ekonomskih procesa, detaljniju analizu promjena privrednog sistema, promjena ekonomske strukture i institucija (promjene strukture vlasništva, promjene u odnosima i položaju privrednih grana, promjene u proizvodnim odnosima itd.). Oni, pored toga, sadrže statističke podatke i analizu kretanja važnih ekonomskih i političko-ekonomskih pokazatelja, kao što su stope ekonomskog rasta, stope nezaposlenosti, stope inflacije, kretanje državnog duga, vlasničke strukture. U multidisciplinarnom pristupu koji teži široj i multidisciplinarnoj sintezi pristupa i znanja promjene u materijalnom dijelu stvarnosti treba povezati sa stanjem i promjenama u svijetu duhovnosti i ideja pomoću kojih ljudi opisuju, objašnjavaju, organiziraju i reguliraju materijalni dio stvarnosti, posebno ekonomska i politička zbivanja.

Pojava Strpićeve knjige poticaj je za obnovu komunikacije i suradnje, za zajedničke znanstvene konferencije i dijalog politologa, filozofa, ekonomista, pravnika i sociologa u Hrvatskoj. Bilo bi dobro da profesor Strpić, u drugom izdanju ove knjige ili u novim člancima i knjigama, proširi započetu suradnju s ekonomistima, pravnicima i sociolozima te da svoje analize komparira s idejama i koncepcijama spomenutih hrvatskih ekonomista jer su one komplementarne njegovim idejama i pogledima. Zbog toga se mogu integrirati u šire objašnjenje političko-ekonomskih ciklusa i sadašnje ekonomske krize u Hrvatskoj.

Ova Strpićeva knjiga namijenjena je prvenstveno njegovim kolegama, ekonomistima i politolozima. Preporučujem je, međutim, ne samo njima nego i studentima diplomskih i doktorskih studija na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu te na ekonomskim fakultetima u Hrvatskoj.

4. Komentar nekih Strpićevih teza i pogleda

Mnoge ideje, koncepcije i teorijski pogledi koji su izloženi u ovoj knjizi zaslužuju šire interdisciplinarne, multidisciplinarne i transdisciplinarne rasprave i komentare, jer Strpić koristi i izlaže znanja iz nekoliko znanstvenih disciplina, kao što su hi-

storija ekonomske misli, historija političke misli, politička ekonomija, ekonomska politika i slično. Ovdje nećemo detaljnije razmatrati Strpićeve poglede i teme. Iz cjeline takvih tema, teza i koncepcija izdvojit ćemo i ukratko komentirati samo Strpićeve poglede na ekonomsku krizu i socijetalno-strukturalne cikluse, koje je izložio u zadnja dva poglavlja.

Slijedeći ideje Clementa Juglара (1819-1905) i Nikolaja Dimitrijeviča Konradjeva (1892-1938), Strpić krizu promatra – što smatram ispravnim – kao dio širih i dugih socijetalno-strukturalnih ciklusa, koji mogu trajati nekoliko desetljeća ili duže razdoblje. Strpić je sklon interdisciplinarnim i multidisciplinarnim raspravama o krizi, koja nije samo ekonomska, već je, kako ističe, bar političko-ekonomska. Tretira je kao pojavu u dugoročnim socijetalno-strukturalnim ciklusima. Ovdje je neophodno razlikovati glavne i sporedne uzroke ciklusa i kriza, zatim dugoročne i kratkoročne uzroke te dugoročna i kratkoročna rješenja krize koja su dio šire dugoročne vizije i strategije razvoja.

Socijetalno-strukturalni ciklusi imaju mnogo uzroka. Glavni uzrok, s pravom ističe Strpić, nalazi se u sferi politike i upravljanja državom, odnosno u sferi kreiranja i ostvarivanja javnih interesa i javnih politika preko kojih se ostvaruju javni interesi. Ta je teza odavno prisutna u historiji ekonomske i političke misli, počevši, recimo, od M. Kaleckog preko J. A. Schumpetera do W. Nordhausa, A. Alesine, A. Drazena, D. Gordona, R. Edwardsa i drugih teoretičara političko-ekonomskih ciklusa. Spomenuta teza i koncepcije koje iz nje nastaju kod nas su, međutim, već više od 30 godina zapostavljene i marginalizirane. To je stvorilo pogodnu političku i ideološku situaciju za uspon i dominaciju neoliberalne škole na akademskoj i političkoj sceni. Širenjem utjecaja neoliberalne škole u 90-im godinama XX. stoljeća i na početku XXI. stoljeća potisnuta je ne samo marksistička politička ekonomija (što je tada bilo razumljivo) nego i ostale škole političko-ekonomskog mišljenja i njihove političke ekonomije. U nastavnim planovima na društvenim fakultetima politička ekonomija zamijenjena je *Ekonomikom*, odnosno neoklasičnim *Economics*. U njemu se izbjegavaju rasprave o vlasništvu, moralu u politici i ekonomiji, zatim rasprave o ulozi institucija, rasprave o ekonomskim i političkim konfliktima itd. Zapostavljaju se ili potpuno izbacuju iz nastavnih programa ekonomska metodologija, povijest ekonomske misli i ekonomska filozofija, tj. sve općeobrazovne discipline koje daju širi pogled na ekonomiju i politiku te na povijesnu svijest. Istovremeno se glorificiraju privatno vlasništvo i slobodno tržište, dok se ostali oblici vlasništva zapostavljaju. Zapostavljaju se i ostali oblici koordinacije (sistemska državna regulacija, planiranje, samoupravljanje itd.). Oni se ili zapostavljaju ili izbacuju iz sadržaja domaćih verzija *Economics* (pod nazivom “Osnove ekonomije”, “Uvod u ekonomiju” itd.) i ostalih nastavnih disciplina. Tako nastaje jednodimenzionalni (u ovom slučaju neoliberalni) pogled na ekonomiju i politiku. Nastaje indoktrinacija jednom vrstom po-

litičkog i ekonomskog mišljenja koje omogućava pretvaranje pojedinih zemalja u formalno nezavisne, a stvarno ovisne i dužničke zemlje. Takvo duhovno stanje na tržištu ideja i znanstvenih znanja pogodovalo je razvoju neoliberalne tranzitologije te kombinaciji *ad hoc* (voluntarističkog) državnog intervencionizma i neoliberalnog tržišnog fundamentalizma. Tako je stvarana povoljna idejna situacija za ortaštvo (ortakluk) državne birokracije s (domaćim i stranim) kvazipoduzetnicima radi prvobitne akumulacije kapitala pomoću pljačke društvenog i državnog vlasništva u procesu tzv. tranzicije, odnosno u procesu restauracije divljeg kapitalizma.

Kao što je ekonomska kriza samo dio šireg privrednog ciklusa, tako su i privredni ciklusi samo dio širih socijetalno-strukturalnih ciklusa. Izlaz iz krize, odnosno “terapija” zavisi od odnosa uzroka krize, s jedne, i ciljeva razvoja, s druge strane. Ovdje, međutim, trebamo imati u vidu, kako je isticao C. Juglar, da vremenske granice i kraj uzlazne faze ciklusa, zatim uzrok pada proizvodnje i recesije treba tražiti u načinu političkog i ekonomskog kreiranja uzlazne faze ciklusa, tj. u privrednom sistemu i javnim politikama.

Pogrešan, odnosno suviše uzak, jednodimenzionalan i jednodisciplinarnan pogled na uzroke ekonomske krize proizvodi i pogrešne “terapije”, odnosno pogrešna rješenja krize.

Ako, na primjer, slijedeći sužene i jednodisciplinarne poglede, krizu u Hrvatskoj vidite prvenstveno kao krizu državnog proračuna ili kao nestabilnost u kretanju stopa rasta bruto domaćeg proizvoda, tada ćete, kako ispravno ističe Strpić, u sferi rješenja tražiti samo stabilizacijsku politiku u kratkom razdoblju, tj. u narednoj godini. “Ali, već je sada dosta očito da to nisu prave dijagnoze, iako se antikrizne politike vode kao da jesu. Čisto ekonomski gledano, jasno je da je hrvatska kriza nadasve kriza državnog, javnog i privatnog duga, bez razvoja privrede koja bi ga u perspektivi otplatila, te da je to – socijetalno i politološki promatrano – kriza društvene i privredne, a nadasve političke strukture, koja je dug stvorila i s njime je u stalnoj povratnoj sprezi” (Strpić, 2010: 184).

Takvi i slični kritički pogledi na oficijelnu ekonomsku politiku u Hrvatskoj odavno su prisutni u hrvatskoj ekonomskoj i političkoj misli koja se proizvodi i širi na sveučilištima, preko knjiga, časopisa i interneta. Oni, međutim, iz raznih razloga (zbog neznanja, zbog preferiranja sebičnog interesa nasuprot općem javnom interesu, zbog kompradorskog i/ili podložničkog stanja duha političke “elite” itd.) nisu prihvaćeni u oficijelnoj politici kao vještini upravljanja privredom i društvom. Zbog toga se danas, na razini oficijelne politike, izlaz iz krize (što smatram velikom greškom i lošom politikom) još traži u preporukama Europske komisije, zatim u idejama i politikama neoliberalne škole (daljnja privatizacija i rasprodaja još nerasprodane društvene i državne imovine, deregulacija, smanjivanje plaća itd.). Izlaz se traži u idejama i politikama čija je primjena u Hrvatskoj dovela zemlju u veliku kri-

zu!? Iste političke strukture koje su zemlju dovele u krizu traže kratkoročni izlaz iz nje pomoću iste (neoliberalne) škole mišljenja koja je proizvela krizu, ignorirajući kejnzijanske, marksističke ili druge alternativne poglede i prijedloge za kratkoročni izlaz iz ekonomske krize. Takve pojave ne spadaju u znanost, već u ideokraciju kao tamnu stranu politike, odnosno u “tehnologiju” vladanja, koja je zapostavila ili napustila moralna načela političkog djelovanja.

Politička ekonomija kao znanstvena disciplina započela je svoj razvoj (u 18. stoljeću) kao znanost o proizvodnji i raspodjeli nacionalnog bogatstva, kao znanost o vladanju i upravljanju privredom u nekoj političkoj/državnoj zajednici. Kasnije se njezin predmet istraživanja širio i modificirao na razne načine. Osobitu pozornost zaslužuje rasprava o utjecaju politike na ekonomiju i pitanje upravljanja privrednim sustavom u okviru neke političko-državne zajednice.

Značajne razlike nastaju oko pitanja: što država, u okviru obavljanja svojih ekonomskih zadataka, može i treba; što ne može, a što može, ali ne treba činiti u regulaciji proizvodnje, raspodjele, razmjene i potrošnje materijalnih dobara i usluga? Liberalni pravac ekonomske i političke misli, odnosno klasična liberalna i neoklasična škola (koje slijede metodološki individualizam i mehanicistički, newtonovski pogled na ekonomiju) preferiraju slobodno tržište kao glavni oblik koordinacije ekonomskih procesa, uz minimum državne regulacije. One imaju veliko nepovjerenje prema državi i njezinim mogućnostima da regulira ekonomske procese bolje nego slobodno tržište. Pritom domaći i inozemni realizatori i propagatori neoliberalne ekonomske politike vrlo često brkaju pojam države kao institucije i pojam političkog režima obnašanja vlasti u nekom razdoblju na temelju rezultata parlamentarnih izbora. Umjesto da kažu da je politički režim HDZ-a ili SDP-a ili neke druge političke stranke ili političke koalicije bio neefikasan, da je imao negativan utjecaj na ekonomski razvoj itd., oni često šire ideje da je država “loš gospodar”, da je društveno i državno vlasništvo neefikasno, da je privatno vlasništvo efikasnije od društvenog i državnog vlasništva, da zbog toga treba privatizirati društvenu i državnu imovinu i prodati je vlasnicima domaćeg ili svjetskog krupnog kapitala itd. Takve teze nisu dio ekonomske znanosti, već dio tehnike vladanja, oblik manipulacije i ideokracije, odnosno ekonomske mitologije. Efikasno može biti i privatno i društveno i državno vlasništvo. Efikasnost ne ovisi prvenstveno o vlasništvu, već o načinu organizacije i upravljanja, izboru političkih i ekonomskih vrednota, kriterija i razina optimizacije itd., što je odavno poznato iz historije ekonomske i političke misli, teorije sistema i makroekonomskog menadžmenta.

Nasuprot neoklasičnoj školi, predstavnici regulacionizma (posebno marksisti i kejnzijanci) preferiraju sistemsku državnu regulaciju koja određuje okvire “tržišnog mehanizma” i podrazumijeva moralnu i političku odgovornost državnog režima za stanje u privrednom sustavu i ekonomskoj politici.

Od početka devedesetih godina XX. stoljeća pa do danas, u kreiranju privrednog sistema i ekonomske politike te u obrazovanju ekonomista i politologa u Hrvatskoj, BiH i Srbiji dominantna je neoklasična (neoliberalna) škola i njezine grane (neoklasična sinteza, monetarizam, konstitucionalna politička ekonomija itd.). Marksistička škola, kejnzijanska škola i institucionalizam nalaze se u idejnoj i teorijskoj opoziciji.

Sadašnja kriza u Hrvatskoj, Srbiji, BiH i sličnim malim državama na Balkanu nije samo ekonomska kriza (ili kratkoročna i prolazna recesija – kako se tretira u neoliberalnoj ideokraciji i tranzitologiji), već je, pored toga i prije toga, velika duhovna, moralna i politička kriza. Zbog mnoštva uzroka i dimenzija krize dosadašnja standardna znanja iz neoklasične ekonomije i politologije nisu nam dovoljna za valjano sagledavanje dugoročnih i kratkoročnih uzroka te dugoročnih i kratkoročnih rješenja krize. Pored toga, i prije toga, potrebna su nam znanja iz duhovnosti, moralne filozofije, sociologije, psihologije, socijalne patologije, menadžmenta te drugih područja i disciplina. Kreatori, popularizatori i realizatori neoklasičnog načina mišljenja i neoliberalnih javnih politika doveli su hrvatsku privredu i društvo u ekonomsku krizu koja je, po mnogim pokazateljima (kretanje stopa nezaposlenosti, kretanje vanjskog duga, pad proizvodnje, socijalni konflikti itd.), veća od ekonomske krize na kraju socijalističkog samoupravnog sustava u 80-im godinama XX. stoljeća.

Premda je spoznajna valjanost neoliberalne škole, posebno u pogledu uzroka i kratkoročnih rješenja ekonomskih kriza, odavno osporena (posebno od kejnzijanaca, marksista i institucionalista), kako na svjetskom tako i na domaćem tržištu ideja i javnih politika, neoliberalna škola i njezina tranzitologija (posebno doktrina privatizacije i deregulacije) još dominiraju u formiranju gospodarskog sustava i javnih politika u Hrvatskoj. Takvo stanje na tržištu ideja, znanstvenih znanja i politika politička ekonomija kao znanost, sa svojim pristupima i kategorijama, ne može sama objasniti. U objašnjavanju mnogih pojava, odnosa, događaja i procesa u vremenu tzv. tranzicije pored metoda i znanja iz političke ekonomije potrebne su nam metode, znanja ili vještine iz historije ekonomske i političke misli, psihologije, sociologije, metodologije, menadžmenta i drugih disciplina.

Mnoge teorijske i političke analize pokazuju da dosadašnja oficijelna neoliberalna politika ima mnogo više negativnih nego pozitivnih rezultata u tzv. tranzicijskim zemljama.

Detaljniju analizu negativnog djelovanja neoliberalne politike na privredu u procesu tranzicije možemo naći u ekonomskim i političkim radovima B. Horvata, V. Stipetića, Z. Baletića, G. Družića, V. Franičevića, D. Vojnića, N. Nikolovske i D. Sundaća (2001) te drugih ekonomista. Njima treba dodati radove Jovana Mirića (1984, 1999) i Jovana B. Dušanića (2008).

Zapažanja i zaključci tih autora uklapaju se u Strpićevu koncepciju koja glavne uzroke socijetalno-strukturnih ciklusa i kriza vidi u politici kao vještini kreiranja i provođenja javnih politika. Spomenuti autori ne govore o ulozi politike općenito i u dugom roku, nego, naprotiv, govore o ulozi politike i političkih režima u konkretnim povijesnim situacijama i zemljama, tj. u Hrvatskoj, Srbiji, Makedoniji i BiH.

5. Prilog reafirmaciji političke ekonomije u Hrvatskoj

Ako Strpićevu knjigu *Karl Marx i politička ekonomija Moderne* promatramo u kontekstu sadašnjeg kriznog stanja našeg privrednog sistema i tendencija kretanja političke i ekonomske misli u Hrvatskoj, tada možemo reći da ona predstavlja značajan doprinos održavanju i reafirmaciji političke ekonomije na njezinoj ekonomsko-teorijskoj, odnosno *znanstvenoj* razini, u obliku znanstvenih rasprava, a ne udžbeničkog teksta. Strpićeva knjiga ne znači samo reafirmaciju Marxove kritike (klasične) liberalne političke ekonomije, već i reafirmaciju političkih ekonomija iz drugih škola političko-ekonomskog mišljenja.

Iz novije historije ekonomske i političke misli poznato je da postoji cikličko kretanje (odnosno usponi i padovi utjecaja) pojedinih škola političko-ekonomskog mišljenja. To je povezano s cikličkim kretanjem privrede u pojedinim zemljama i povijesnim razdobljima. U tom kontekstu, počevši od pojave Marshallovih *Načela ekonomike* (1890), u kojima je predložio da se naziv *politička ekonomija* zamijeni nazivom *Economics* (*ekonomika*), pa do našeg vremena, možemo zapaziti kretanje od *političke ekonomije* (kao jedne vrste znanosti) k *Economics* (kao drugoj vrsti znanosti) te kretanje u suprotnom smjeru, tj. od *Economics* k *političkoj ekonomiji*.⁹

Uspon neoliberalne škole i njezina *Economics*, koji je u tzv. tranzicijskim zemljama počeo koncem 80-ih i početkom 90-ih godina XX. stoljeća, doživio je vrhunac i krizu na akademskoj sceni. To je postalo vidljivo naročito poslije ekonomske i političke krize 2008. Kriza marksizma na Istoku i kejnzijanizma na Zapadu omogućila je uspon neoliberalne škole u Hrvatskoj (početkom 90-ih godina) i kretanje od (marksističke, kejnzijanske, radikalne i ostale) političke ekonomije k neoklasičnom (neoliberalnom) *Economics*. Neoklasični *Economics* znanost je o alokaciji rijetkih resursa u kapitalističkom sustavu (unutar izabраниh ili zadanih okvira ili ograničenja) pomoću tržišta radi maksimiranja interesa kapitalističke klase ili menadžera. Iz nje su izbačeni mnogi moralni i politički aspekti ekonomije, tako da je ona pretvorena u inženjersku znanost koja obrazuje ekonomske tehničare, a ne ekonomiste-kreatore i analitičare. Ta je disciplina potisnula političku ekonomiju i u nastav-

⁹ Ovo pitanje, na svjetskoj tržnici ideja i znanstvenih znanja, odavno je postavljeno i na različite načine objašnjeno u mnogim člancima i knjigama. Vidi, na primjer, Nicholas, Jr./Weight, 1990. U hrvatskoj političkoj i ekonomskoj misli još nema detaljnijih i širih rasprava o odnosu *Političke ekonomije* i *Economics* te njihovoj ulozi u obrazovanju, znanosti, politici i javnome mnijenju.

nim planovima preuzela ulogu temeljne i uvodne općeobrazovne discipline. Nakon ekonomske krize (2008), krize neoliberalne škole i njezina *Economics*, opet se širi interes za političku ekonomiju i reafirmaciju te discipline u obrazovanju politologa, ekonomista i pravnika. Takvo kretanje dio je uravnoteživanja političkih i ekonomskih snaga u dugim idejnim i ekonomskim ciklusima.

U cikličkoj oscilaciji utjecaja pojedinih škola političko-ekonomskog mišljenja Strpić nije u svakoj promjeni političkog sistema ili vlade koja preferira ovu ili onu školu mišljenja mijenjao “naočare”, odnosno škole političko-ekonomskog mišljenja. On spada u onu skupinu hrvatskih politologa i ekonomista (od ekonomista J. Sirotković, B. Horvat, D. Vojnić, A. Dragičević, I. Perišin, S. Kulić, G. Družić, a od politologa I. Prpić, J. Mirić, D. Lalović, D. Grubiša, Z. Malenica, da spomenem samo njih) koji su pomno pratili i kritički vrednovali promjene u politici i društvu, a nisu slijedili političku modu i mijenjali svoje poglede sa svakom promjenom političke vlasti. Oni su, naprotiv, pomoću svojih teorijskih i političkih analiza stvarnosti djelovali na kretanje javnog mnijenja i znanstvenog mišljenja, posebno kritikama oficijelne ekonomske politike i politike općenito. Oni su često davali procjene, prijedloge i prognoze koji se nositeljima vlasti nisu sviđali. Zbog toga su ponekad, u ideologijskim i političkim sukobima na tržištu ideja, označavani kao krizolozi, katastrofisti itd. Kasnija stvarna kretanja pokazuju da su oni, uglavnom, davali procjene i prognoze koje su bile mnogo realnije od procjena i prognoza kreatora oficijelne ekonomske politike. U takvoj idejnoj i političkoj klimi D. Strpić nije slijedio političku modu na tržištu političkih i ekonomskih ideja. On se nije kretao od političke ekonomije k *Economics*, i natrag, već je bio i ostao stalno na tlu političke ekonomije. Istraživao je i objašnjavao aktualne teorijske i političke teme pomoću njezina kategorijalnog aparata, premda, u nekim raspravama, nije “oštro” odvajao *političku ekonomiju* i *Economics*, koji se, u XX. stoljeću, razvio pod utjecajem L. Robbinsa, J. Hicksa, P. Samuelsona i drugih ekonomista iz neoklasične škole.

Ova i prethodna Strpićeva knjiga, *Promjena* (1988), mogu znanstvenicima poslužiti kao dobra osnova i povod za razvijanje druge dimenzije političke ekonomije kao *vještine* upravljanja ekonomijom u nekoj političkoj/državnoj zajednici. U ovom prilogu zalažem se za reafirmaciju političke ekonomije kao temeljne, općeobrazovne i teorijske discipline koja je neophodna za visokoškolsko obrazovanje politologa, ekonomista, pravnika, filozofa, političara i političkih vođa. Pored toga, neophodna je reafirmacija političke ekonomije kao *vještine* koju trebaju izučavati i stjecati političari, državnici i zakonodavci.¹⁰ Riječ je o vještini pribavljanja dohoda-

¹⁰ Ovdje treba podsjetiti na činjenicu da je Adam Smith političku ekonomiju tretirao (1776) i kao znanost i kao vještinu. Kada je tretira kao vještinu, tada kaže da ona čini “granu znanosti državnika ili zakonodavaca” koja sebi postavlja dva cilja: “prvo, pribaviti uzdržavanje ili obilan dohodak narodu, ili, bolje: omogućiti narodu da sebi pribavi obilan dohodak ili uzdržavanje; i

ka i materijalnih dobara i usluga za narod i/ili za vladare, zatim o vještini kreiranja i održavanja oblika vladanja u političkim/državnim zajednicama, o vještini upravljanja privrednim sistemom i ekonomskim procesima itd. Takve vještine postaju važne naročito u vrijeme političkih i ekonomskih kriza. U zemljama i povijesnim situacijama u kojima politička ekonomija nije afirmirana, nije društveno priznata niti kao znanost niti kao vještina ostvarivanja općeg društvenog interesa, njezinu ulogu preuzima i obavlja ideokracija kao tamna strana politike, koja ostvaruje parcijalne, a ne općedruštvene interese. Izbacivanje ili zanemarivanje moralnih, filozofskih, metodoloških i povijesnih disciplina i sadržaja iz obrazovnog sustava, uz istovremeno naglašavanje efikasnosti na račun pravednosti, konkurencije i borbe na račun kooperacije i suradnje itd. bitno je djelovalo na stvaranje političke i šire duhovne klime u kojoj se širi korupcija, potiskuju prava radnika i prava vlasnika proizvodnog kapitala, dok se šire prava i moć predstavnika bankarskog i ostalog financijskog kapitala.

U kriznim vremenima politička ekonomija može i treba biti idejna i znanstvena osnova, odnosno "vodič" u izboru i kreiranju privrednog sistema, u izboru i kreiranju makroekonomskog antikriznog menadžmenta, u izboru i kreiranju javnih politika pomoću kojih vlada ostvaruje proklamirane političke i ekonomske ciljeve, pazeći pritom da ne padne na razinu ideokracije. Radi se o pokušajima scijentizacije politike i suradnje znanosti sa svijetlom stranom politike kao vještine. U sadašnjoj ekonomskoj i političkoj krizi u Hrvatskoj politička ekonomija nema takvu ulogu. Ona je, naprotiv, na rijetkim ekonomskim fakultetima na kojima je u vrijeme tzv. tranzicije i uspona neoliberalizma i njegova *Economics* opstala kao znanstveno-nastavna disciplina potisnuta na margine nastavnog plana i skrajnuta u položaj izbornog kolegija. Kritička analiza politekonomske načela, koncepcija, teorija i politika te brže razdvajanje političke ekonomije kao znanstvene discipline od mitologije i ideokracije pritom su neophodni uvjeti njezine reafirmacije na akademskoj i političkoj sceni.

Uza sve to Strpićeve knjige bit će vrlo korisne i historičarima koji će se, osim pitanjem promjena u politekonomskoj misli i pitanjem kanonizacije (odnosno scijentizacije ekonomskih ideja i objašnjenja) baviti i pitanjem dekanonizacije,¹¹ tj.

drugo, opskrbiti državu ili zajednicu dohotkom dovoljnim za javne službe. Ona nastoji obogatiti i narod i vladara" (Smith, 2007: 419; knjiga IV: "O sustavima političke ekonomije"). Simonde de Sismondi u članku "Politička ekonomija" (1815) definira političku ekonomiju kao granu znanosti o vladanju, odnosno upravljanju nacionalnom ekonomijom. (Ovdje koristim rukopis Sismondijeva rada što ga je preveo akademik Z. Baletić; uskoro će ga Ekonomski fakultet u Zagrebu objaviti kao knjigu u biblioteci "Teorijska ekonomija".)

¹¹ Kritičke procjene spoznajne valjanosti ekonomskih ideja, koncepcija, načela itd., njihovo povezivanje i uzdizanje na razinu ekonomskih teorija, odnosno na razinu ekonomske znanosti

razdvajanjem (a) zastarjelih i pogrešnih objašnjenja ekonomije i politike od (b) još uvijek spoznajno valjanih politekonomske teorije.

LITERATURA

- Bidet, Jacques, 2008: *Opća teorija Moderne: Teorija prava, ekonomije i politike*, Disput, Zagreb.
- Braverman, Harry, 1983: *Rad i monopolni kapital: degradacija rada u XX stoljeću*, Globus, Zagreb.
- Družić, Gordan, 2001: *Kriza hrvatskoga gospodarstva i ekonomska politika*, Golden marketing, Zagreb.
- Družić, Gordan, 2004: *Hrvatska obratnica: stanje i perspektive hrvatskoga gospodarstva*, Golden marketing, Zagreb.
- Družić, Gordan, 2007: *Ekonomska politika i poduzetništvo*, HIT, Zagreb (drugo izmijenjeno i dopunjeno izdanje).
- Dušanić, Jovan B., 2008: *Bečarska ekonomija: tranzicija u Srbiji*, Beogradska poslovna škola, Beograd.
- Franičević, Vojmir, 2002: Politička i moralna ekonomija u prvom desetljeću tranzicije u Hrvatskoj, *Politička misao* (39) 1: 3-34.
- Gordon, D./Edwards, R./Reich, M., 1982: *Segmented work, divided workers*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Gray, John, 2002: *Lažna zora: iluzije globalnog kapitalizma*, Masmedia, Zagreb.
- Grubiša, Damir, 2005: Political Corruption in Transition Countries: the Case-Study of Croatia, *Politička misao* (42) 5: 48-63.
- Grubiša, Damir, 2006: Kriza demokracije u Europi: između nacionalne države i europske vladavine, *Analiza Hrvatskog politološkog društva* (3): 114-135.
- Grubiša, Damir, 2007: Političke implikacije hrvatskog članstva u Europskoj uniji, u: J. Barbić (ur.), *Pristupanje Hrvatske Europskoj uniji*, HAZU, Zagreb.
- Horvat, Branko, 1971: *Business Cycles in Yugoslavia*, M. Sharpe, New York.
- Horvat, Branko, 1989: *ABC jugoslavenskog socijalizma*, Globus, Zagreb.

označavaju se – u nedostatku boljeg termina – sintagmom “kanonizacija ekonomskih objašnjenja” ili terminom “kanonizacija ekonomskih teorija” i slično (vidi Mackie, 1998). Pitanju dekanonizacije, odnosno osporavanju i napuštanju zastarjelih i pogrešnih objašnjenja još se ne poklanja potrebna pažnja, premda je, za razvoj znanosti, dekanonizacija jednako važna kao i kanonizacija.

- Horvat, Branko, 1999: *Tranzicija i restauracija: Dvije alternativne strategije*, *Ekonomija*, 1.
- Horvat, Branko, 2001: *Ogledi iz ekonomike privrednog planiranja*, Beograd.
- Horvat, Branko, 2002: *Kakvu državu imamo, a kakvu državu trebamo?*, Prometej, Zagreb.
- Horvat, Branko, 2007: *Dinamični gospodarski razvoj*, Dom i svijet i Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Joksimović, Ljubinka, 1986: *Dugi talasi i kriza*, Naučna knjiga, Beograd.
- Kulić, Slavko, 1985: *Opća kritika dužničke ekonomije: kritika najamne svijesti*, Birotehnika, Zagreb (u suautorstvu s Bornom Bebekom).
- Kulić, Slavko, 1992: *Kritičko-teorijski osvrt na novu političku i ekonomsku strukturu nove Europe*, IDP Revijalno izdanje, Zagreb.
- Kulić, Slavko, 1996: *Strategija nasilja kao strategija razvoja*, Naprijed, Zagreb.
- Kulić, Slavko, 2004: *Neoliberalizam kao socijaldarvinizam: rat za dominaciju i bolji svijet*, Prometej, Zagreb.
- Lalović, Dragutin, 2008: *Države na kušnji*, NZCH/Disput, Zagreb.
- Mackie, Christopher D., 1998: *Canonizing Economic Theory: How theories and ideas are selected in economics?*, M. E. Sharpe, New York.
- Malenica, Zoran, 2007: *Ogledi o hrvatskom društvu: prilog sociologiji hrvatskog društva*, Golden marketing/Tehnička knjiga, Zagreb.
- Medić, Đuro, 2007: Stipetićeve doprinosi *Povijesti hrvatske ekonomske misli*, u zborniku radova povodom osamdesete godišnjice rođenja akademika Vladimira Stipetića pod naslovom *Poljoprivreda i privredni razvoj*, Ekonomski fakultet u Zagrebu, Zagreb, str. 265-284.
- Medić, Đuro, 2010: Keynesov model privrede i antikriznog makroekonomskog menadžmenta, u zborniku: *John M. Keynes i hrvatska ekonomska misao*, Ekonomski fakultet u Zagrebu, Zagreb (ur. Z. Baletić i Đ. Medić).
- Mirić, Jovan, 1984: *Sistem i kriza*, CKD, Zagreb.
- Mirić, Jovan, 1996: *Demokracija u postkomunističkim društvima: primjer Hrvatske*, Prosvjeta, Zagreb.
- Mirić, Jovan, 1999: *Demokracija i ekskomunikacija. Prilozi istraživanju hrvatske političke kulture*, Prosvjeta, Zagreb.
- Mirić, Jovan, 2009: Sistem i kriza 25 godina poslije, *Prosvjeta*, 94: 15-21.
- Nikolovska, Natalija i Sundać, Dragomir, 2001: *Scenarij za slom tranzicijskih zemalja*, IBCC, Rijeka.
- Nicholas, James H., Jr./Weight, Colin, 1990: *From Political Economy to Economics and Back?*, Institute for Contemporary Studies, San Francisco, California.

- North, Douglas, 2003: *Institucije, institucionalna promjena i ekonomska uspješnost*, Masmedia, Zagreb.
- Pažanin, Ante, 1995: Integrativna uloga duhovnih znanosti, *Društvena istraživanja*, 2-3: 189-192 (članak se nalazi i u knjizi: Pažanin, Ante, 2001: *Etika i politika: prilog praktičnoj filozofiji*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, str. 103-112).
- Prpić, Ivan (ur.), 2004: *Država i političke stranke*, Hrvatski pravni centar/Narodne novine, Zagreb.
- Prpić, Ivan, 2005: Politologijske pretpostavke pridruženja Hrvatske Europskoj Uniji, *Analiza Hrvatskog politološkog društva 2004*, 1: 43-52.
- Smith, Adam, 2007: *Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda*, Masmedia, Zagreb.
- Stojanov, Dragoljub/Medić, Đuro, 2001: Makroekonomske teorije i politike u globalnoj ekonomiji: Dominantne škole ekonomske misli, Ekonomski fakultet u Sarajevu, Sarajevo.
- Strpić, Dag, 1988: *Promjena. Politička i političko-ekonomska promjena od Hobbesa do Hayeka: Uvodne studije*, Fakultet političkih znanosti u Zagrebu, Zagreb.
- Strpić, Dag, 2010: *Karl Marx i politička ekonomija Moderne*, NZCH/Disput.
- Stipetić, Vladimir, 2001: *Povijest hrvatske ekonomske misli*, Golden marketing, Zagreb.
- Stipetić, Vladimir, 2005: *Laissez-faire* kao ekonomska politika Hrvatske? Prilog razmatranju hrvatske gospodarske politike u minulih 25 godina, u zborniku radova: *Ekonomska politika Hrvatske u 2006*, Inženjerski biro, Zagreb, str. 1-65.
- Van Duijn, J. J., 1983: *The Long Wave in Economic Life*, George Allen and Unwin, New York.
- Vojnić, Dragomir, 1993: *Ekonomika i politika tranzicije*, Ekonomski institut, Zagreb.
- Vojnić, Dragomir i Veselica, Vladimir, 1999: *Misli i pogledi o razvitku Hrvatske*, HAZU i HDE, Zagreb.
- Vojnić, Dragomir i Veselica, Vladimir, 2005: Quo vadis Croatia? Petnaest godina tranzicije. Gdje je Hrvatska?, u zborniku radova: *Ekonomska politika Hrvatske u 2006*, Inženjerski biro, Zagreb, str. 66-102.

Đuro Medić

A CONTRIBUTION TO THE REAFFIRMATION
OF POLITICAL ECONOMY

Summary

In this article, the author presents the content and principal ideas of Strpić's book on Karl Marx and the political economy of modernity, *Karl Marx i politička ekonomija Moderne*. The author analyzes the book, its ideas and its significance within the context of an evaluation of the status and trends in political and economic thought in Croatia during a time of so-called transition, i.e. the process of restoration of crony capitalism. He criticizes the neoliberal school and its Economics, which has pushed aside and replaced Political Economy in the instruction at many university social science departments. The author considers Strpić's book a major contribution to the reaffirmation of Political Economy to its theoretical and scholarly status. He faults Strpić for not including in his analysis the results of scholarly research conducted by Croatian economists whose views complement his own. The current crisis of the neoliberal school, its Economics and the economic crisis in Croatia may serve as a means to reaffirm Political Economy, or rather to turn back from Economics in favor of Political Economy in scholarship and in the education of political scientists, legal scholars and economists. The author puts forth the thesis on the need to separate Political Economy from ideocracy. In this context, he advocates the reaffirmation of Political Economy as both a scientific discipline and as a skill in the management of national economies.

Keywords: political economy, political-economic cycles, economic crisis, Croatia, Economics, neoliberalism, ideocracy, transition, restoration, crony capitalism, Dag Strpić, Karl Marx

Kontakt: **Đuro Medić**, Ekonomski fakultet u Zagrebu, Trg J. F. Kennedyja 6, 10000 Zagreb. E-mail: dmedic@efzg.hr